

A környezeti nevelés lehetőségei az alsó tagozaton – avagy a projektpedagógia és a mesevilág a környezettudatos szemléletmód kialakításának szolgálatában

Nyisztor Judit

Bólyi Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola, Bóly

Bevezetés

A környezeti nevelés fogalmát sokan sokféleképpen definiálták már, számomra a legátfogóbb megfogalmazás a következő:

„Az iskolai környezeti nevelés az a pedagógiai folyamat, melynek során a gyerekeket felkészítjük környezetük megismerésére, tapasztalataik feldolgozására, valamint az élő és élettelen természet érdekeit is figyelembe vevő cselekvésre” (Czippán–Mathias–Victor 2004: 6).

Számos szakírás és véleményelemzés szerint csak az válik természetet szerető, értékelő, megóvó emberré, aki ismeri azt. Kisiskolás korban fontos a szemléletformálás, hiszen ebben az életszakaszban alakítható legkönnyebben a gyermekek szokásrendszere. Kiemelkedő szerepe van az oktatásnak, valamint a felnőttek példamutatásának.

Az életkori sajátosságaik alapján az ilyen korú gyerekek még mindig elsősorban a mesét és a játékot szeretik. Ezért környezeti nevelésének is mesélősnek és játékosnak kell lennie. „Számukra most még nem a törvényszerűségek megállapítása s az odavezető oknyomozó vizsgálódás a cél (ez majd néhány év múlva lesz a sajátja), hanem maga a tevékenység, mint jó játék” (Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia 2010: 220).

A pedagógus építhet a módszerek kiválasztásánál a gyermekek aktivitására, mozgékonyosságára, kíváncsiságára, amely jellemzi még ezt a korosztályt. Az ismeretszerzés leghatékonyabb formája a multiszenzoros, azaz több érzékleti csatornán keresztül történő ismeretszerzés. Fogékonyak, lelkesedésük könnyen felkelthető. Fontos, hogy tanítsuk őket „megfigyelni”.

A környezeti nevelés jellemzői:

- Intézményes és nem-intézményes formában egyaránt fontos.
- Problémaérzékenységre, kritikai és kreatív gondolkodásra nevel.
- Fontos jellemzője a kompetenciafejlesztés.
- Az élőlények és a természeti erőforrások tiszteletére nevel.
- Egy adott témát sokféleképpen megtanít, ezáltal többféle asszociációs lehetőséget teremt.
- Játékok révén erősíti az érzelmi kötődést.
- Interdiszciplináris.
- A környezeti nevelés alapvető jellemzője a komplexitás: benne az analizálás és a szintetizálás egyszerre van jelen, így egymást kiegészítve a holisztikus látásmód kialakítását segítik (Malatinszky 2009: 8).

A környezeti nevelést a módszertani sokféleség jellemzi, amely lehetőséget teremt a nem hagyományos módszerek alkalmazására, ez viszont elősegítheti a tanítás-tanulás folyamatának módszertani megújítását. A nem hagyományos módszerek közé sorolnám a projektmódszert. Az említett módszer bőséges szakirodalommal rendelkezik, szinte már-már elcsépelet, magyarországi elfogadottsága mégis alacsony, kevés pedagógus alkalmazza.

A projektoktatás egy sajátos tanulásszervezési forma. Középpontjában mindig egy kiválasztott téma, megoldandó probléma, illetve minden vele kapcsolatosan megoldható feladat áll. A választott témák mindig életszerűek, a gyerekek kezdeményezésére, javaslatára is

szülehetnek, számukra értelmesek és átláthatók. Kisiskolás korban azonban inkább irányított a feladatvégzés, illetve az elvégzendő tevékenységek meghatározása. Jellegeből adódóan komplexek, sok aspektusuk van. A projekt a pedagógiában egy sajátos tanulási egység, amelyben az egyes tanulók vagy a tanulócsoporthoz önállóan sajátítják el a tananyagot. A projektmódszer olyan didaktikai módszer, amely a tanulók érdeklődésén, a tanárok és diákok közös tervező és kivitelező tevékenységén alapul. A feladat nem csupán a probléma megoldását jelenti, hanem közben olyan összefüggéseket tár fel, melyek az adott problémához a való életben szervesen kapcsolódnak (Dombi 2006).

A projektoktatás a szociális tanulás eszköze. A közös feladat megoldása során gyakorolható a felelősségvállalás, az együttműködés, a kulturált vitatkozás, a konfliktusok kezelése, az érdekek egyeztetése (Richnovskyné Mosonyi 2020).

1. A környezeti nevelés lehetőségei – avagy a Kelet-Mecsek Mozaik projekt és a mesevilág összefonódása

A projektmódszer kitűnő lehetőség a környezeti nevelésre az alsó tagozatban. A környezettudatos szemléletmód megalapozása már kisgyermekkorban el kell, hogy kezdődjön, elsődlegesen a közvetlen környezet megismertetésével, aminek legcélravezetőbb módja a terepmunka. Az aktív tanulás lehetőségei kiszélesednek a multiszenzoros tapasztalatszerzés segítségével, amely megkönnyíti az ismeretsajátítást, és nem utolsósorban örömet okoz a tanulóknak. Alsó tagozatos diákok esetében (itt 2. osztályos gyerekek), életkori sajátosságaikból adódóan, a hatékony ismeretszerzés másik módja a mesevilág „segítségül hívása”.

A környezeti nevelés kiváló színtere lehet a Kelet-Mecsek Mozaik projekt. Ez egy a természeti környezetbe építhető komplex, többcsatornás információátadást és feldolgozást célzó projekt, ahol a tudás megszerzése részben tantermen kívül, részben tantermi keretek között zajlik. Az említett projekt kidolgozásának céljai sokfélék: elsődlegesen a közvetlen környezetünk megismerése, fenntarthatóságra nevelés, környezettudatos szemléletmód alakítása, problémamegoldó gondolkodás fejlesztése, együttműködési képesség kialakítása, élményszerzés. Nem utolsósorban hiánypótló szerepet tölt be, hiszen 2. osztályban nincs környezetismeret tantárgy.

Októberben az Erdők hete alkalmából a „Kincset rejtő Mecsekerdő” nevű projekt került megszervezésre és lebonyolításra a Bólyi Általános Iskola 2. a osztályában. Ez egy héten át tartó rendezvénysorozat volt. A projekthéten rengeteg új ismeretet szereztek a tanulók az erdő élővilágáról: fákról, erdei nagy- és apróvadakról, madarakról, gombákról, növényekről, illetve természetvédelmi kérdésekről. A tantervi anyagtól nem térünk el: olvasásórákon szövegértő feladatlapot oldottak meg a gyerekek az erdei állatokkal kapcsolatban, illetve a hangos olvasást is gyakorolták. Matematikából és nyelvtanból a tanmenet szerinti tananyagot dolgoztam át erdei témájúvá, azzal kapcsolatban állítottam össze feladatlapot. Énekórán erdővel kapcsolatos dalokat énekeltünk, „fát vágunk” ritmushangszerek segítségével, ritmusgyakorlatokat hangoztattunk, és erdővel kapcsolatos volt a zenehallgatás anyaga is. Németórán is erdei témakörben kaptak feladatokat – wordwall alkalmazásával. Táncórán körtáncot táncoltak az „Erdő, erdő, erdő...” című dalra. Testnevelésórán: erdei állatos utánzójárásokat végeztek, erdővel kapcsolatba hozható fogójátékokat játszottak a gyerekek (*Fészekfogó; Mókusok, ki a házból; Állatos fogó erdei állatokkal*). Kreatív feladatként a keleti vagy mecseki zergevirágot készítettük el, amely a Kelet-Mecsek fokozottan védett növénye. Rajzórán az őszi erdőt festettük meg. Sőt, a pozitív pedagógiát belecsempészve, boldogságórán hálafát készítettünk, ahol a levelekbe írhatták vagy rajzolhatták be a diákok, hogy miért hálásak. Projektjeim elmaradhatatlan része a gasztroprogram, ahol őzgerinc süteményt készítettünk. Tantermi óráinkon átismételtük az őszi évszak és az őszi erdő jellemzőit. A fent említett feladatainkat átszötte a MESEVILÁG, mindennap „Erdő Ernő bácsi meséit” hallgattuk, amelyekből

számtalan ismeretet szereztek a gyerekek. Megnéztünk a *Szépségverseny az erdőben* című mesefilmet (diafilmet). Megalkottuk a saját mesénket is *Az erdő óriásai* címmel. Ez irányított mesealkotás volt – kulcsszavak előzetes megadásával.

A projekt a Kelet-Mecsek egyik gyönyörű helyén zárult, a Magyaregregy határán lévő Mára-várnál és a közvetlen környezetében lévő erdőben.

Túraversennyel indult a program, ahol a projekthét során szerzett ismereteket kellett felhasználniuk a tanulóknak. 4 csapatban dolgoztak a gyerekek, mindegyik élén egy felnőtt. Itt maximálisan kihasználtam a mesevilág adta lehetőségeket. A túraverseny neve: „Mesemíves kerestetik”. A Mesemíves Császár Levente, Kelet-Mecsekben élő és alkotó meseíró, akinek 25 kötete jelent már meg. Ő tűnt el az erdőben, akit meg kellett keresniük a csapatoknak, és a túraverseny feladatainak megoldása mindig közelebb vitte őket hozzá. Sétálólapokat kaptak a csoportok, amelyek a feladatokat tartalmazták. A feladatokat Császár Levente mesehősei adták: volt itt titkosírás; növénykereső feladat; erdei állatokról tanult ismeretek: lábnyomok, képek, jellemzőik összeválogatása, felragasztása a sétálólapokra; kódfejtés, amelynek segítségével egy kulcs kódját kapták megfejtésül, amely a kincsesládát nyitotta, abban kincsek voltak a meseíró könyveivel. Mind a kulcsot, mind a kincsesládát meg kellett keresniük a csapatoknak az erdőben. Volt természetvédelemmel kapcsolatos állomás, és lakhelyüket kereső „plüssállatokkal” is találkozhattak a gyerekek. A verseny során többféle dologra is figyelniük kellett a tanulóknak: nem az erdőbe illő dolgokra, amelyeket előre kihelyeztem. Kincseket is kellett keresniük, amelyek a meseíró mesekönyveinek címét tartalmazták. Ezek az útvonalon voltak elrejtve. A túraútvonal végigjárása után végcél a Mára-vár volt, ahol az „Ércnyelő sárkány” fogságában megtaláltuk a meseírót: Császár Leventét. A vár felső része az ún. Legendárium, amely szintén Levente meséiből készült. Itt író-olvasó találkozón vettek részt a gyerekek, ahol ő maga mutatta be a Legendáriumot. Ezt követően megtekintettük a várat, meghallgattuk a vár mondáját, illetve egy kisfilmet néztünk meg a vár történetéről.

Elfogultság nélkül mondhatom, hogy nagyon jól sikerült projekthetet tudhatunk magunk mögött. Nagy élvezettel végezték a tanítványaim a kiadott feladatokat. A projektzáró erdei kiránduláson a „túraverseny” keretein belül számos dolgot közvetlenül megtapasztalhattak a gyerekek abból, amit a tantermi ismeretszerzés során tanultak. Hihetetlen nagy várakozással keresték az erdőben elrejtett feladatokat és a meseírót. Segítő kollégáim elmondásai alapján – és saját tapasztalatom szerint is – a tanulók olyan tulajdonságait is megismerhettük, amelyek eddig rejtve maradtak előttünk a hagyományos tanórai keretek között. Néhányan kiváló megfigyelőképességükről, jó szervezőképességükről, kimagaslóan jó logikus gondolkodásukról, gyakorlatiasságukról tettek tanúbizonyságot, valamint olyanok is voltak, akik rutinosak voltak a süteménykészítésben. Külön öröm volt számomra, hogy a magatartási problémákkal küzdő gyerekek is fegyelmezettek, érdeklődők voltak.

Minden kedves kollégának ajánlom, hogy bátran vágjon bele hasonlóan nagy projektekbe is. Igaz ugyan, hogy nem kis munka az összeállítása, megszervezése, lebonyolítása és a személyi, illetve az anyagi erőforrások előteremtése, de a gyerekek csillogó tekintete mindent kárpótol!

1. ábra: Pillanatképek a „Kincset rejtő Mecsakerdő” projektből
Forrás: saját szerkesztés

Irodalom

- Czippán K.–Mathias A.–Victor A. (szerk.) 2004. *Segédlet az iskolák környezeti nevelési programjának elkészítéséhez*. Budapest: Oktatási Minisztérium.
- Dombi M. A. 2006. A projektmódszer alkalmazása a természettudományok oktatásában. *Módszertani közlemények* 46(2): 55–58.
- Malatinszky Á. 2009. *Környezeti nevelés*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Kiadó.
- Richnovskyné M. K. 2020. *A projektoktatás megszervezése és bevezetése az iskolában*. Győr: Fekete István Általános Iskola és Óvoda.
- Vásárhelyi J. (szerk.) 2010. *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia*. Budapest: Magyar Környezeti Nevelési Egyesület.